

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Preventie

de Vries, S.; Assink, M.; van der Put, C.

Publication date

2021

Document Version

Author accepted manuscript

Published in

Handboek forensische orthopedagogiek

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Vries, S., Assink, M., & van der Put, C. (2021). Preventie. In J. Hendriks, G. J. Stams, & J. Asscher (Eds.), *Handboek forensische orthopedagogiek* (pp. 271-280). (Ortho: inleidingen, monografieën en leerboeken op het gebied van de orthopedagogiek). Lemniscaat.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Wat Werkt in het Voorkomen van Ernstig en Persistent Delinquent Gedrag bij Risicjongeren?

Sanne L. A. de Vries, Mark Assink, & Claudia E. van der Put

Referentie:

De Vries, S. L. A., Assink, M., & Van der Put, C. E. (2020). Wat werkt in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag bij risicjongeren? In J. Hendriks, G. J. Stams, & J. Asscher (Eds.), *Handboek Forensische Orthopedagogiek* (pp. xxx-xxx). Rotterdam, Nederland: Lemniscaat.

Deze voor publicatie geaccepteerde auteursversie van het manuscript kan afwijken van de versie zoals gepubliceerd als boekhoofdstuk door de uitgever.

Hoofdstuk 32

Wat werkt in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag bij risicjongeren?

Sanne de Vries, Mark Assink en Claudia van der Put

Samenvatting

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de werkzaamheid van interventies voor het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag bij risicojongeren. In het algemeen laten interventies voor secundaire en tertiaire preventie kleine tot middelgrote effecten zien. Gezinsgerichte en multimodale interventies, alsmede het toepassen van gedragscontracten en het trainen van ouders in opvoedvaardigheden, zijn met name effectief. Interventies laten echter niet altijd gewenste effecten zien. Zo kan het begeleiden van risicojongeren in een groep tot negatieve resultaten leiden. Ten slotte is het belangrijk dat de intensiteit van de interventie goed aansluit bij het recidiverisico van een jongere. Toekomstig onderzoek naar de effecten van specifieke interventiecomponenten, veranderingsmechanismen, en kosteneffectiviteit van preventieve interventies, is hard nodig.

Highlights

- Jeugdinterventies voor preventie van ernstige delinquentie hebben kleine tot middelgrote positieve effecten.
- Het opstellen van gedragscontracten en het trainen van opvoedvaardigheden van ouders zijn met name succesvol.
- Groepsinterventies en té intensieve interventies kunnen schadelijk zijn.

Inleiding

Jongeren met een geschiedenis van antisociaal gedrag die bovendien al op vroege leeftijd zijn blootgesteld aan een opeenstapeling van risicofactoren thuis, op school en in de woonomgeving, hebben een verhoogde kans op de ontwikkeling van een ernstig en chronisch delinquent gedragspatroon (Moffitt, 1993). Daarnaast is bekend dat jongeren met gedragsproblemen minder ontvankelijk worden voor gedragsverandering naarmate zij ouder worden (Bernazzani, Cothe, & Tremblay, 2001), wat maakt dat vroegtijdig interveniëren belangrijk is. De negatieve consequenties van ernstige jeugddelinquentie voor zowel slachtoffers als daders (Loeber & Farrington, 2000), en de hoge kosten van delinquent gedrag voor de samenleving (Cohen, Piquero, & Jennings, 2010), onderstrepen de noodzaak om tijdig effectieve interventies in te zetten.

Hoewel in de laatste jaren sprake is van een dalende trend in jeugddelinquentie (Van der Laan & Goudriaan, 2016), is tegelijkertijd een stijgende trend waarneembaar in repressieve reacties op antisociaal gedrag (Artello, Hayes, Muschert, & Spencer, 2015). Een groot aantal studies heeft aangetoond dat interventies zonder therapeutische grondslag, zoals afschrikking en opsluiting zonder behandeling, ineffectief zijn in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag (Andrews & Bonta, 2010; Gill, 2016). Ondanks deze onderzoeksresultaten worden verschillende interventies die niet effectief zijn gebleken nog volop toegepast (Weijers, 2016).

Amerikaanse voorbeelden van niet werkzame interventies zijn *Scared Straight*, waarbij jongeren (*first offenders*) een bezoek brengen aan een gevangenis met als doel om delinquent gedrag te voorkomen (Van der Put, Boekhout van Solinge, Stams, Hoeve, & Assink, 2019) en zogeheten *Teencourts*, waarbij jongeren die overtredingen hebben begaan, berecht worden door hun leeftijdsgenoten (Bouchard & Wong, 2017). Deze interventies zijn overgewaaid naar Europa, en worden hier in soortgelijke vorm aangeboden. Zo kennen we in

Nederland programma's die vergelijkbaar zijn met *Scared Straight*, maar hierin brengen ex-gevangenen juist een bezoek aan leerlingen op een school in plaats van andersom (Van Kempen, Van Rooij, & Rovers, 2010).

Om te voorkomen dat interventies met ongewenste effecten worden voortgezet, is het investeren in wetenschappelijk onderzoek en kennisverhoging in praktijk, beleid en onderwijs over wat wel en niet werkt, essentieel. Dit hoofdstuk beschrijft de actuele kennis en toekomstige ontwikkelingen ten aanzien van de effectiviteit van jeugdinterventies in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag.

Preventie en het RNR-Model

Preventie kan plaatsvinden op primair (universeel), secundair (selectief) en tertiair (indicatief) niveau (Caplan, 1964). Primaire preventie is gericht op hele populaties (bijvoorbeeld in de vorm van voorlichtingscampagnes op scholen over middelengebruik) of op specifieke risicogroepen met een verhoogde kans op delinquent gedrag, maar waarbij nog geen risico's op individueel niveau zijn (denk bijvoorbeeld aan kinderen in achterstandswijken). In secundaire preventie staan vroegtijdige onderkenning en behandeling van risicojongeren met eerste symptomen van problematiek centraal (Rispen, Goudena, & Groenendaal, 1994). Interventies die hiertoe behoren zijn ontwikkeld voor jongeren met lichte problematiek, die één of twee politiecontacten hebben gehad. Het gaat veelal om *first offenders*, die bijvoorbeeld een Halt-afdoening krijgen (Mulvey, Arthur, & Reppucci, 1993). Tertiaire preventie bestaat uit curatieve behandeling voor jongeren met een langere voorgeschiedenis van probleem- en delinquent gedrag (Mulvey, Arthur, & Reppucci, 1993; O'Connell, Boat, & Warner, 2009) met als doel om herhaling en verergering van dit gedrag te voorkomen. Multisysteemtherapie is een voorbeeld van een curatieve interventie.

Primaire preventie, ofwel universele interventies, laten vaak kleinere effecten zien dan secundaire en tertiaire preventieprogramma's, die zich richten op specifieke aanwezige

risico's (zie bijvoorbeeld Lösel & Beelmann, 2003). In dit hoofdstuk wordt ingegaan op resultaten van onderzoek naar de effectiviteit van secundaire (selectieve) en tertiaire (indicatieve) preventie.

Het *Risk-Need-Responsivity* (RNR) model van Andrews en collega's (1990) vormt een belangrijk uitgangspunt voor zowel preventie als behandeling in de criminologie en forensische orthopedagogiek. Dit model bestaat uit drie beginselen die bijdragen aan de werkzaamheid van interventies: 1) het risicoprincipe schrijft voor dat de intensiteit van een interventie moet worden afgestemd op het recidiverisico van de jongere; 2) het behoefteprincipe stelt dat interventies moeten aangrijpen op veranderbare factoren die gerelateerd zijn aan delinquent gedrag en ook wel criminogene behoeften worden genoemd; en 3) het responsiviteitsprincipe benadrukt dat de interventie goed moet aansluiten bij kenmerken van de jongere, zoals diens motivatie en cognitieve niveau (Andrews & Bonta, 2010). Overzichtsstudies laten zien dat de effectiviteit van interveniëren toeneemt door toepassing van de RNR-principes. Interventies die niet zijn ingericht volgens de RNR-principes zijn gemiddeld niet effectief, terwijl interventies die wel zijn ingericht volgens de RNR-principes gemiddeld middelmatig effectief zijn (Andrews & Bonta, 2010).

1. Internationaal Onderzoek naar Interventies voor Risicjongeren

Algemene bevindingen

In de afgelopen decennia zijn meerdere kwantitatieve en kwalitatieve overzichtsstudies verricht naar de effecten van therapeutisch georiënteerde jeugdinterventies die gericht zijn op het voorkomen van ernstige delinquentie. Allereerst stelden meerdere onderzoekers vast dat hoog-risicjongeren het meest profiteren van dit soort interventies (Deković e.a., 2011; Farrington, Ttofi, & Lösel, 2016; Lösel & Beelmann, 2003). Deze bevinding sluit aan op het risicoprincipe van het RNR-model (Andrews, Bonta, & Hoge,

1990), waaruit voortvloeit dat (hoog-)risicjongeren behandeld moeten worden, terwijl niet, of slechts in lichte mate, ingegrepen moet worden bij laag-risicjongeren.

Farrington en collega's (2017) verrichtten een systematische review naar de effecten van ambulante ('*community-based*') interventies die ontwikkeld waren om antisociaal gedrag bij kinderen en adolescenten te voorkomen en te verminderen. De onderzoekers concludeerden dat alle typen interventies (individuele, gezins- en schoolinterventies) in enige mate effectief waren en gemiddeld leidden tot een reductie van 5 procent in de prevalentie van het probleemgedrag. Ook Gill (2016) evalueerde de effectiviteit van ambulante interventies voor primaire en secundaire preventie op grond van 15 systematische reviews, waarvan 13 een meta-analyse waren. Haar bevindingen over secundaire preventie waren wisselend en afhankelijk van de specifieke interventiecomponenten. Zo bleken interventies die bestaan uit componenten van afschrikking en bestraffing ineffectief, terwijl het versterken en herstellen van positieve sociale relaties van risicjongeren een effectief component van interventies bleek.

Wisselende uitkomsten over de effectiviteit van secundaire preventie werden ook gevonden door Mulvey en collega's (1993), die onder meer keken naar het effect van zogenoemde buitengerechtelijke interventies. Dit zijn interventies, sancties, en maatregelen die als doel hebben om jongeren buiten het justitiële systeem te houden, en daarmee een alternatief zijn voor strafrechtelijke vervolging. Buitengerechtelijke interventies kunnen bestaan uit 'case-management', gezinstherapie, psychoeducatie, herstellbemiddeling reclassering en werkstraffen (*community service*). Een bekende buitengerechtelijke afdoening in Nederland is de Halt-afdoening, waarin jongeren met een licht vergrijp, werk- en leeropdrachten uitvoeren, en – indien relevant – excuses aanbieden aan het slachtoffer en de schade herstellen (Ferwerda, van Leiden, Arts, & Hauber, 2006). Mulvey en collega's concludeerden dat buitengerechtelijke interventies, die goed geïmplementeerd zijn en bestaan

uit gedragsveranderende en gezinsgerichte technieken, tot een afname in nieuwe arrestaties leiden, maar niet tot een afname in zelfgerapporteerd delictgedrag. Echter, deze studie was kwalitatief (narratief/beschrijvend) en daarom moeten de resultaten hiervan met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Twee kwantitatieve overzichtsstudies van Schwalbe en collega's (2012) en Wilson en Hoge (2012) vormen een belangrijke aanvulling op de kwalitatieve studie van Mulvey en collega's. In de meta-analyses van Schwalbe en collega's en Wilson en Hoge werd de effectiviteit van buitengerechtelijke interventies vergeleken met traditionele justitiële trajecten. Hoewel Schwalbe en collega's constateerden dat buitengerechtelijke gezinsinterventies tot minder delictgedrag leiden, bleken buitengerechtelijke interventies in het algemeen niet effectief. Ook Wilson en Hoge vonden dat de positieve effecten van buitengerechtelijke interventies verdwenen wanneer een onderzoeksdesign van hoge kwaliteit was gebruikt (zoals een *randomized controlled trial*).

Effectiviteit van individuele, groeps-, school- en gezinsinterventies

In meerdere meta-analyses (o.a., Farrington & Welsh, 2003) zijn veelbelovende (lange-termijn) effecten van gezinsgerichte interventies gevonden. Farrington en Welsh (2003) onderzochten de effecten van gezinsinterventies op alle niveaus van preventie die gericht zijn op het voorkomen en verminderen van delinquent en antisociaal gedrag van jongeren. Ook keken zij naar de effectiviteit van specifieke typen interventies, zoals gedragstherapie, multisysteemtherapie en schoolinterventies, waarbij de interventies zich steeds richten op het hele gezin. De onderzoekers concludeerden dat gedragsgeoriënteerde oudertraining het beste werkt, terwijl een combinatie van gezinstherapie en interventies op school (denk bijvoorbeeld aan het bevorderen van de betrokkenheid van ouders bij school) het minst succesvol is.

Verder is door verschillende onderzoekers aangetoond dat interventies die bestaan uit een sociale en/of cognitieve vaardigheidstraining positieve effecten hebben (zie bijv. Lösel & Beelmann, 2003). Met name een gestructureerde cognitieve gedragstraining die gegeven wordt in verschillende modules waarin meerdere criminogene behoeften van jongeren worden aangepakt (dus een 'multimodale' benadering), blijkt effectief in het voorkomen en verminderen van antisociaal gedrag (Lösel & Beelmann, 2003). Deze resultaten worden bevestigd in de meta-analyse van Landenberger en Lipsey (2005) naar de positieve effecten van cognitieve gedragstherapie (CGT) op het verminderen van delinquentie onder jeugdige en volwassen daders (tertiaire preventie). Deze onderzoekers concludeerden dat de effecten van CGT toenamen wanneer componenten van het trainen van agressiebeheersing en probleemoplossende vaardigheden waren ingebouwd, terwijl componenten van aandacht voor slachtofferimpact of gedragsmodificatie niet leiden tot grotere effecten.

Ten slotte is op basis van meerdere meta-analyses vastgesteld dat groepsinterventies waarbij jongeren samen met leeftijdsgenoten tegelijk behandeld worden, schadelijk kunnen zijn. Zo toonden Sawyer en collega's (2015) aan dat preventieve en curatieve groepsinterventies met groepen die hoofdzakelijk bestaan uit jongens en oudere jongeren tot *meer* antisociaal gedrag leiden. Deze negatieve effecten kunnen verklaard worden door het '*deviancy training*'-principe waarin gesteld wordt dat risicojongeren elkaar onderling versterken in het vertonen van antisociaal gedrag (Dishion, McCord, & Poulin, 1999).

Conclusies uit de overzichtsstudies

Samenvattend heeft eerder onderzoek kennis opgeleverd over de effecten van interventies voor jongeren met lage tot hogere recidiverisico's en specifieke typen programma's. Niet alle studies waren exclusief gericht op delinquent gedrag, maar ook op antisociaal gedrag (zie bijvoorbeeld Farrington & Welsh, 2003). De effectiviteit van interventies neemt toe wanneer interventies worden gekenmerkt door een focus op hoog-

risicjongeren, het versterken van sociale relaties, goede implementatie, multimodaliteit, ouder- en cognitieve gedragstraining. Buitengerechtigde interventies en schoolinterventies (gecombineerd met oudertraining) leiden niet tot de gewenste gedragsverandering. Daarnaast blijken groepsinterventies en methodes van afschrikking en bestraffing een toename van probleemgedrag teweeg te brengen. Ten slotte is nog weinig kennis beschikbaar over welke *componenten* van interventies effectief zijn in het voorkomen van ernstig delinquent gedrag.

Effectiviteit van specifieke interventiecomponenten

De Vries en collega's (2015) richtten zich op het identificeren van zowel werkzame componenten (ook wel elementen of bouwstenen) van interventies als specifieke interventietechnieken die bijdragen aan de effectiviteit van interventies voor jongeren met een risico op het ontwikkelen van een ernstig en persistent delinquent gedragspatroon. In dit onderzoek werd niet alleen de gemiddelde effectiviteit van secundaire en tertiaire preventieprogramma's vastgesteld, maar ook in welke mate de effectiviteit wordt beïnvloed door interventiekenmerken, en kenmerken van zowel de jongeren als het studiedesign. In deze paragraaf wordt ingezoomd op de bevindingen van dit onderzoek.

Allereerst werd op basis van 39 onafhankelijke studies ($N = 9.084$ jongeren) geconcludeerd dat jeugdinterventies over het algemeen in geringe mate effectief zijn in het voorkomen van ernstig delinquent gedrag ($d = 0,23$ wat als een "klein" effect beschouwd kan worden). Anders verwoord leiden deze interventies gemiddeld tot een significante afname van 13% in delinquent gedrag. Vervolgens bleken specifieke interventiecomponenten, de vorm (individueel, gezin, groep, multimodaal), en intensiteit van de interventie (duur, aantal contacturen en aantal sessies) van invloed te zijn op de effectiviteit. Ten eerste bleken het opstellen van gedragscontracten en het trainen van ouders in opvoedvaardigheden het meest succesvol in het voorkomen van ernstig delinquent gedrag. Interventies met één of beide componenten laten middelgrote effecten zien (met een reductie van 30% in delictgedrag). Het

trainen van opvoedvaardigheden en gedragscontracten worden gekenmerkt door een gedragsmatige benadering (zoals operante conditionering) en zijn grotendeels gestoeld op de sociaal cognitieve leertheorie van Bandura (Bandura & Walters, 1963). De interventie *Parent Management Training* (PMT) is een voorbeeld van een behandeling waarin ouders vaardigheden aanleren voor het beïnvloeden van gewenst en ongewenst gedrag van jeugdigen, wat ook wel contingentiemanagement wordt genoemd (Michelson, Davenport, Dretzke, Barlow, & Day, 2013). De positieve resultaten van gedragsgeoriënteerde interventies zijn ook aangetoond in eerdere systematische overzichtsstudies (o.a., Andrews e.a., 1990; Lipsey, 2009).

Ten tweede werden de sterkste positieve effecten gevonden voor multimodale en gezinsinterventies. Het succes van multimodale interventies kan worden verklaard doordat hierin op meerdere risicofactoren wordt aangeprepen (vaak op gezins- en individuele risicofactoren) en niet slechts op één factor. Ook in eerder onderzoek is gewezen op positieve resultaten van multimodaal werken (zie bijvoorbeeld Lipsey, 1995). Tevens werd de effectiviteit van preventieve gezinsinterventies eerder gevonden in een groot aantal (overzichts)studies (zie bijvoorbeeld Farrington & Welsh, 2003; Piquero e.a., 2009). De Vries en collega's vonden ook minder positieve resultaten. Groepsinterventies bleken namelijk ineffectief en leiden zelfs tot een lichte toename van delictgedrag. Deze bevindingen komen overeen met eerdere studies, waarin wordt gewezen op het negatieve effect van het al genoemde '*deviancy training*' (Dishion e.a., 1999).

Een derde en laatste bevinding van De Vries en collega's (2015) had betrekking op de intensiteit van interventies. De effectiviteit neemt af bij een relatief hoog aantal sessies. Dit betekent dat té intensieve interventies kunnen leiden tot een averechtse werking bij jongeren met relatief lage risico's. Deze resultaten sluiten aan bij eerder onderzoek van bijvoorbeeld Lipsey (2009) en het risicoprincipe van het RNR-model waarin wordt voorgeschreven dat de

intensiteit van de interventie proportioneel moet zijn aan de hoogte van het recidiverisico van de jongere (Andrews e.a., 1990). Ook in eerdere studies wordt het belang van een geschikte dosering van behandeling bevestigd, zoals in de meta-analyse van Wilson en Hoge (2012) naar het effect van buitengerechtigde interventies. Deze onderzoekers concludeerden dat jongeren uit lage risicogroepen het meeste baat hebben bij een minimale dosering van behandeling.

2. Conclusie

In het algemeen laten interventies kleine tot middelgrote effecten zien in het voorkomen en verminderen van ernstige delinquentie onder jongeren. Een therapeutische grondslag waarbij interventies gericht zijn op gedragsverandering (zoals vaardigheidstrainingen) en het volgen van het RNR-model (Andrews e.a., 1990) zijn belangrijke voorwaarden voor effectiviteit. Zo zijn interventies effectiever wanneer jongeren met hogere risico's worden behandeld en is een adequate dosering van hulpverlening noodzakelijk. Ook blijkt dat goed geïmplementeerde gezins- en multimodale interventies succesvol kunnen zijn (De Vries e.a., 2015; Mulvey e.a., 1993), evenals interventies die gericht zijn op het herstellen en versterken van sociale bindingen van jongeren (Gill, 2016). Daarnaast zijn interventies met name effectief wanneer deze zijn gestoeld op principes van de sociaal cognitieve leertheorie van Bandura (Bandura & Walters, 1963). Interventies waarin technieken worden toegepast die gericht zijn op gedragsverandering, zoals het opstellen van gedragscontracten en het trainen van ouders in opvoedvaardigheden, blijken vaker effectief. Ten slotte is het belangrijk om mogelijke schadelijke effecten van interventies te erkennen, die onder andere voorkomen bij groepsinterventies. Ook kunnen té intensieve interventies een averechts effect hebben op jongeren met lage recidiverisico's. Kortom, de afstemming tussen intensiteit van een interventie en het risico op delinquent gedrag is cruciaal.

3. Toekomstige Ontwikkelingen

Ondanks een toename in experimentele effectstudies (Farrington & Welsh, 2005), blijft het essentieel om meer te investeren in gerandomiseerd en gecontroleerd experimenteel onderzoek naar de effectiviteit van (preventieve) interventies. In onze optiek is er minder noodzaak om nieuwe interventies te ontwikkelen, maar is het vooral belangrijk om veelbelovende interventies die gericht zijn op het voorkomen van ernstig delinquent gedrag zorgvuldig te onderzoeken en waar mogelijk te verbeteren, bijvoorbeeld door betere afstemming op kenmerken van de deelnemers of door meer aandacht te besteden aan effectieve componenten. Hiervoor is meer specifieke kennis nodig over welke componenten van interventies werkzaam zijn en welke niet. Veel interventies zijn multimodaal, wat het vaststellen van onafhankelijke effecten van componenten bemoeilijkt. Echter, experimenteel onderzoek waarin micro-experimenten worden uitgevoerd (zie Leijten e.a., 2015), biedt een goede mogelijkheid om effecten van interventiecomponenten te onderzoeken. Hiermee kan meer zicht worden verkregen op welke (componenten van) interventies werken bij wie, wanneer en waardoor.

Ook kan onderzoek zich verder toespitsen op het blootleggen van variabelen die effecten van interventies op probleemgedrag mediëren (DeGarmo, Eddy, Reid, & Fetrow, 2009). Zo lieten DeGarmo en collega's zien dat jongeren na een specifieke behandeling minder middelen gebruikten, doordat gezinsproblemen en agressief gedrag van de jongeren werden aangepakt. Onderzoek naar zulke veranderingsmechanismen draagt bij aan kennis over wat werkt, wat weer kan leiden tot verbetering van interventies (Cheong, MacKinnon, & Khoo, 2003). Omdat het versterken van sociale relaties van jongeren goed lijkt te werken, kan onderzocht worden welke variabelen het verband tussen sociale relaties (waaronder de gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind) en delinquentie mediëren (De Vries, 2016). Daarnaast is het waardevol om dergelijke mediatiepatronen te onderzoeken voor verschillende leeftijdsgroepen, omdat de impact van gezinsfactoren afneemt naarmate

jongeren ouder worden (Van der Put e.a., 2011). Een longitudinaal onderzoeksdesign met een heterogene en grote steekproef is hiervoor nodig. Een laatste suggestie is het uitvoeren van kosten-batenanalyses om vast te stellen of interventies op de lange termijn een waardevolle investering opleveren voor de overheid en belastingbetalers (Weisburd, Farrington, & Gill, 2017). In een tijd met almaar stijgende zorgkosten is het immers belangrijk om effectieve zorg aan te bieden tegen een gunstige prijs.

Literatuurlijst

- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law, 16*, 39-55.
- Andrews, D. A., Bonta, J., & Hoge, R. D. (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior, 17*, 19-52.
- Artello, K., Hayes, H., Muschert, G. & Spencer, J. (2015). What do we do with those kids? A critical review of current responses to juvenile delinquency and an alternative. *Aggression and Violent Behavior, 24*, 1-8.
- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Bernazzani, O., Cothe, C., & Tremblay, R. E. (2001). Early parent training to prevent disruptive behavior problems and delinquency in children. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 578*, 90-103.
- Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.
- Cheong, J., MacKinnon, D. P., & Khoo, S. T. (2003). Investigation of mediational processes using parallel process latent growth curve modeling. *Structural Equation Modeling, 10*, 238-262.
- Cohen, M. A., Piquero A. R., & Jennings, W. G. (2010). Crime costs across offender trajectories: Studying the costs of crime across offender trajectories. *Criminology & Public Policy, 9*, 279-305.
- DeGarmo, D. S., Eddy, J. M., Reid, J. B., & Fetrow, R. A. (2009). Evaluating mediators of the impact of the Linking the Interests of Families and Teachers (LIFT) multimodal preventive intervention on substance use initiation and growth across adolescence. *Prevention Science, 10*, 208-220.

- Deković, M., Slagt, M. I., Asscher, J. J., Boendermaker, L., Eichelsheim, V. I., & Prinzie, P. (2011). Effects of early prevention programs on adult criminal offending: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 31*(4), 532-544.
- De Vries, L. A. (2016). *The Effectiveness of Youth Crime Prevention*. Amsterdam: Uitgeverij BOXPress.
- De Vries, L. A., Hoeve M., Assink, M., Stams G. J. J. M., & Asscher J. J. (2015). Practitioner review: Effective ingredients of prevention programs for youth at risk of persistent juvenile delinquency: Recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 52*, 108-121.
- Dishion, T. J., McCord, J., & Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist, 54*(9), 755-764.
- Farrington, D. P., Gaffney, H., Lösel, F., & Ttofi, M. M. (2017). Systematic reviews of the effectiveness of developmental prevention programs in reducing delinquency, aggression, and bullying. *Aggression and Violent Behavior, 33*, 91-106.
- Farrington, D. P., Ttofi, M. M., & Lösel, F. (2016). Developmental and social prevention. In D. Weisburd, D. P. Farrington, & C. Gill (Eds.), *What works in crime prevention and rehabilitation: Lessons from systematic reviews* (pp. 15-75). New York: Springer.
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2003). Family-based prevention of offending: A meta-analysis. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 36*(2), 127-151.
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2005). Randomized experiments in criminology: What have we learned in the last two decades? *Journal of Experimental Criminology, 1*, 9-38.
- Ferwerda, H. B., Van Leiden, I. M. G. G., Arts, N. A. M., & Hauber, A. R. (2006). *Halt: Het Alternatief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Gill, C. (2016). Community interventions. In D. Weisburd, D. P. Farrington, & C. Gill (Eds.), *What works in crime prevention and rehabilitation: Lessons from systematic reviews* (pp. 77-109). New York: Springer.
- Van Kempen, T., Van Rooij, R., & Rovers, B. (2010). *Inzet van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie: Een verkennend onderzoek naar de mogelijkheden*. Opgehaald op 08-05-2019 van <https://www.btvo.nl/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/ervaringsdeskundigen-in-criminaliteitspreventie.pdf>
- Landenberger, N. A., & Lipsey, M. W. (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, *1*(4), 451-476.
- Leijten, P., Dishion, T. J., Thomaes, S., Raaijmaker, M. A., Orobio de Castro, B., & Mattys, W. (2015). Bringing parenting interventions back to the future: How randomized microtrials may benefit parenting intervention efficacy. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *22*, 47-57.
- Lipsey, M. W. (1995). What do we learn from 400 research studies on the effectiveness of treatment with juvenile delinquents? In J. McGuire (Ed.), *What works: Reducing reoffending - Guidelines form research and practice* (pp. 63-78). Chichester, UK: Wiley.
- Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims & Offenders*, *4*, 124-147.
- Loeber, R. & Farrington, D. F. (2000). Young children who commit crime: epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, *12*, 737-762.
- Lösel, F., & Beelmann, A. (2003). Effects of child skills training in preventing antisocial behavior: A systematic review of randomized evaluations. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *587*(1), 84-109.

- Michelson, D., Davenport, C., Dretzke, J., Barlow, J., & Day, C. (2013). Do evidence-based interventions work when tested in the “real world?” A systematic review and meta-analysis of parent management training for the treatment of child disruptive behavior. *Clinical child and family psychology review*, *16*(1), 18-34.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, *100*(4), 674-701.
- Mulvey, E. P., Arthur, M. W., & Reppucci, N. D. (1993). The prevention and treatment of juvenile delinquency: A review of the research. *Clinical Psychology Review*, *13*(2), 133-167.
- O'Connell, M. E., Boat, T., & Warner, K. E. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. Washington DC: National Academies Press.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2003). Scared Straight and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency: A systematic review of the randomized experimental evidence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *589*(1), 41-62.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., Welsh, B. C., Tremblay, R., & Jennings, W. G. (2009). Effects of early family/parent training programs on antisocial behavior and delinquency. *Journal of Experimental Criminology*, *5*, 83-120.
- Rispens, J., Goudena, P.P., & Groenendaal, J. J. M. (1994). *Preventie van psychosociale problemen bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Sawyer, A. M., Borduin, C. M., & Dopp, A. R. (2015). Long-term effects of prevention and treatment on youth antisocial behavior: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *42*, 130-144.

- Schwalbe, C. S., Gearing, R. E., MacKenzie, M. J., Brewer, K. B., & Ibrahim, R. (2012). A meta-analysis of experimental studies of diversion programs for juvenile offenders. *Clinical Psychology Review, 32*(1), 26-33.
- Van der Laan, A.M., & Goudriaan, H. (2016). *Monitor Jeugdcriminaliteit. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2015*. Den Haag: WODC/CBS 2016.
- Van der Put, C. E., Boekhout van Solinge, N. F., Stams, G. J. J. M., Hoeve, M. & Assink, M. (2019). Effects of awareness programs on juvenile delinquency: A three-level meta-analysis. Manuscript ingediend voor publicatie.
- Van der Put, C. E., Deković, M., Stams, G. J. J. M., Van der Laan, P. H., Hoeve, M., & Van Amelsfort, L. (2011). Changes in risk factors during adolescence implications for risk assessment. *Criminal justice and behavior, 38*, 248–262.
- Weijers, I. (2016). Inleiding. In I. Weijers (Ed.), *Justitiële Interventies. Voor jeugdige daders en risicjongeren* (pp. 11-19). Den Haag: Boom Criminologie.
- Weisburd, D., Farrington, D. P., & Gill, C. (2017). What Works in Crime Prevention and Rehabilitation. An Assessment of Systematic Reviews. *American Society of Criminology, 16* (2), 415-449.
- Wilson, H. A., & Hoge, R. D. (2012). The effect of youth diversion programs on recidivism: A meta-analytic review. *Criminal Justice and Behavior, 40*(5), 497-518.